

“АЖИГЛАЛТ” ХХК

**АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН
ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ**

2023 он

АГУУЛГА

НЭГ.ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ.....	3
ХОЁР.ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ.....	3
ГУРАВ.ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ХЭСГИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ	5
3.1.“Зорилгод хүрэх байдал”	5
3.2.“Практикт хэрэгжих боломж”	5
3.3.“Ойлгомжтой байдал”	5
3.4.“Харилцан уялдаа”	5
ДӨРӨВ.УРЬДЧИЛАН СОНГОСОН ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ.....	6
4.1.“Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ.....	7
4.2.“Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ122	
4.3.“Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:.....	144
4.5.“Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:.....	166
ТАВ.ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ	188

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААН	Аж ахуйн нэгж
АМТХ	Ашигт малтмалын тухай хууль
АМГТГ	Ашигт малтмал, газрын тосны газар
БОАЖЯ	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам
ЗГ	Засгийн газар
ЗД	Засаг дарга
ИТХ	Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал
МХЕГ	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар
ТЗЭ	Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч
ТЭЗҮ	Техник , эдийн засгийн ндэслэл
УИХ	Улсын Их Хурал
УУХҮЯ	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам

АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн зүйл, заалтад тодорхой шалгуур үзүүлэлтийн дагуу дүн шинжилгээ хийх, үр нөлөөг тооцох, давхардал, хийдэл, зөрчил байгаа эсэхийг тогтоох, арилгах, хуулийн зүйл, заалтыг ойлгомжтой, хэрэгжих боломжтой байдлаар боловсруулах, улмаар хуулийн төслийн чанарыг сайжруулахад тус үнэлгээний ажлын зорилго оршино.

Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн /цаашид “хуулийн төсөл” гэх/ үр нөлөөг үнэлэх ажиллагааг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх тооцох аргачлал”¹-д заасны дагуу дараах үе шаттайгаар гүйцэтгэлээ.

1. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгох;
2. Хуулийн төслөөс үр нөлөө тооцох хэсгээ тогтоох;
3. Урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирох шалгах хэрэгслийн дагуу үр нөлөөг тооцох;
4. Үр дүнг үнэлэх, зөвлөмж өгөх.

Хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэхдээ үндсэн 5 шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тэдгээрийг шалгах хэрэгслийг ашиглан хуулийн төслийн зохицуулалт нь уг хуулийн төслийг боловсруулах болсон үндэслэл, хэрэгцээ шаардлага, хуулийн төслийн зорилгод нийцсэн эсэх, зорилгод хүрэх боломжтой байдлаар тусгагдсан эсэх, хуулийн төсөл нь ойлгомжтой, зүйл, заалт нь өөр хоорондоо болон бусад хүчин төгөлдөр хууль тогтоомжтой нийцсэн эсэхийг үнэлж, төсвөөс гарах зардлын тооцоог хийж, тэдгээрийн үр дүнд үндэслэн анхаарах, өөрчлөх шаардлагатай зохицуулалтын талаар хуулийн төсөл боловсруулагчид зөвлөмж өгсөн.

ХОЁР. ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ

Тус үнэлгээний ажлыг хийж гүйцэтгэхдээ хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан, аргачлалд дурдсан 6 шалгуур үзүүлэлтээс 5 шалгуур үзүүлэлтийг сонголоо. Үүнд:

1. Зорилгод хүрэх байдал
2. Практикт хэрэгжих боломж
3. Ойлгомжтой байдал

---

¹ Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх тооцох аргачлал”

4.Харилцан уялдаа

5.Зардал

“Зорилгод хүрэх байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зорилго нь үзэл баримтлалд тусгасан хуулийн төслийг боловсруулах болсон үндэслэл шаардлагад нийцсэн эсэх, хуулийн төслийн үндсэн зорилго нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмалын эрэл, хайгуулын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэх, тогтвортой хөгжлийг хангах, геологи, уул уурхайн салбарын тогтолцоог бэхжүүлэхтэй холбоотой харилцааг зохицуулах болгоход чиглэж буйг анхаарч, хуулийн төслийн зохицуулалт, арга хэмжээ нь хуулийн төслийн зорилгод хүрэх боломжтой байна уу гэдгийг үнэллэ

“Практикт хэрэгжих боломж” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн хуулийн төслийн зохицуулалтыг дагаж мөрдөх буюу хэрэгжүүлэх боломжтой эсэхийг, тухайлбал, хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх этгээд байгаа эсэх, тэдгээр этгээдэд тухайн хуулийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх боломж, бололцоо (санхүү, хүний нөөц зэрэг) байгаа эсэхийг шалгаж тооцов.

“Ойлгомжтой байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг хуулийн төсөл нь ойлгомжтой, логик дараалалтай томъёологдсон эсэх, хуулийн төсөл, түүний зохицуулалтыг нэг мөр ойлгож хэрэгжүүлэх боломжтой эсэхийг шалгах үүднээс холбогдох этгээдээс санал авах, хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг хянах байдлаар үнэлгээг хийхээр сонголоо.

“Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн хуулийн төслийн зохицуулалт иргэд, байгууллагад хэрхэн нөлөөлөх, түүнийг эдгээр этгээдүүд (хуулийн төсөл шууд нөлөөлөх иргэн, хуулийн этгээд) хүлээн зөвшөөрөх эсэхийг шалгана. Өөрөөр хэлбэл, тухайн зохицуулалтаар иргэдийн эрх чөлөөг хязгаарлаж байгаа эсэх, аж ахуйн нэгжүүдэд шинээр үүрэг хүлээлгэсэн эсэх, эсхү л тухайн хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх байгууллагын үйл ажиллагаанд нийцэх эсэхийг шалгана.

“Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг бүхэлд нь Монгол улсын Үндсэн хууль, Монгол улсын Олон улсын гэрээ, холбогдох бусад хуульд нийцсэн эсэхийг “Хууль тогтоомжийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-д заасан асуултад хариулах байдлаар үр нөлөөний үнэлгээг хийхээр сонгов.

“Зардал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зохицуулалт иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага болон улсын төсөвт ачаалал, хөнгөлөлтийг үүсгэх, төрийн байгууллагад хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхэд үүсэх зардал, уг зардлын улмаас үүсэх үр дагавар зэргийг холбогдох аргачлалын хүрээнд тооцон судлав.

Ашигт малтмалын тухай хуулийн зохицуулах харилцаа нь иргэд олон нийтээс ихээхэн шүүмжлэл дагуулдаг, шүүхийн маргаан их гардаг, улс төрийн нөлөө их салбар учир хуулийн төсөлд тусгагдсан зохицуулалтын хүрээнд хамрагдах этгээд /иргэн, хуулийн этгээд/ хүлээн зөвшөөрөх эсэхийг тодруулах зорилт бүхий “хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал” шалгуур үзүүлэлтээр үнэлгээ хийх шаардлагагүй гэж үзсэн болно.

Хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой гарах зардлын тооцоог тусгайлан хийх тул цаг хугацаа, нөөцийн хэмнэлт хийх үүднээс “зардал тооцох” шалгуур үзүүлэлтийг Хавсралт Тайланд тусгасан болно.

ГУРАВ.ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ХЭСГИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ

3.1.“Зорилгод хүрэх байдал”

Энэ шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгасан хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, хэрэгцээ шаардлага, хуулийн төслийн зорилгод хуулийн төслийн зохицуулалт нийцэж байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийх үүднээс хуулийн төслийн үзэл баримтлалтай танилцаж, хуулийн төслийн зорилго болон зорилгод хүрэхэд чиглэгдсэн, мөн түүнийг тодорхой илэрхийлж чадахуйц арга хэмжээ, зохицуулалтыг сонгож авав.

3.2.“Практикт хэрэгжих боломж”

Энэ шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зохицуулалт нь практикт хэрэгжих боломж байгаа эсэхийг үнэлэх үүднээс хуулийн төслөөр шинээр бий болгож байгаа чиг үүрэг, эрх хэмжээ, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хэсгийг сонгосон.

3.3.“Ойлгомжтой байдал”

Энэ шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төсөл нь боловсруулалтын хувьд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн Дөрөвдүгээр бүлэгт болон Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг, түүнчлэн хэрэглэх, хэрэгжүүлэх этгээдүүд хуулийг нэг мөр ойлгож хэрэглэх, хэрэгжүүлэх боломжтой байдлаар боловсруулагдсан эсэхийг шалгахын тулд хуулийн төслийг бүхэлд нь сонгон авлаа. /Хуулийн төсөл 77 зүйлтэй/

3.4.“Харилцан уялдаа”

Энэ шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд аргачлалд тусгасан хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад хариулах замаар уялдаа холбоог шалгахын тулд хуулийн төслийг бүхэлд нь сонгон авлаа. /Хуулийн төсөл 77 зүйлтэй/

ДӨРӨВ. УРЬДЧИЛАН СОНГОСОН ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Өмнөх үе шатуудад хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг сонгож, үр нөлөөг үнэлэх хэсгээ тогтоосон бөгөөд урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирсон аргачлалд тодорхойлогдсон дараах шалгах хэрэгслүүд байна.

Хүснэгт 1: Үр нөлөөг үнэлэх шалгуур үзүүлэлт

Д/д	Шалгуурүзүүлэлт	Үр нөлөөг үнэлэх хэсэг	Тохирох шалгах хэрэгсэл
1	Зорилгод хүрэх байдал	Ашигт малтмалыг эрэх, хайх, ашиглах, баяжуулах харилцааг зохицуулах, геологи, уул уурхайн салбарын тогтолцоог бэхжүүлэх, хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилгод хүрэх байдалд	Хуулийн төслийн дэвшүүлсэн зорилтыг хангах эсэхэд дүн шинжилгээ хийх.
2	Практикт хэрэгжих боломж	Ашигт малтмал хайх, ашиглах, баяжуулах үйл ажиллагааг зөвхөн тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхлэх, төрийн хяналтанд байх, талуудын оролцоо тэгш, ил тод, харилцан үр ашигтай, хариуцлагатай байх, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн хүлээх үүрэгт хариуцлагатай уул уурхайн зарчимд суурилсан үүргүүдийг тодорхой тусгасан эсэх	Хуулийн төслийг тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, төрийн байгууллага, төрийн бус байгууллагуудад этгээдүүдтэй нээлттэй хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, хуулийн төсөлд ирүүлсэн саналуудад дүн шинжилгээ хийх.
3	Ойлгомжтой байдал	Хуулийн төсөл бүхэлдээ	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23, 28, 29, 30 дугаар зүйл, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг шалгах
4	Харилцан уялдаа	Хуулийн төсөл бүхэлдээ	Хуулийн төслийн уялдаа холбоог шалгах

Эх сурвалж: Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх тооцох аргачлал”, “Ажиглалт” ХХК

Дээрх шалгах хэрэгслийн дагуу хуулийн төслийн үр нөлөөг дараах байдлаар үнэллээ.

4.1 “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:

Зорилгод хүрэх байдал гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс сонгосон хэм хэмжээг тухайн хуулийн төслийн зорилтыг хангахад чиглэгдсэн эсэхийг судлах замаар үнэлгээг тогтооно. Хуулийн төслийн зорилгыг дараах байдлаар тодорхойлсон байна.

Хуулийн төслийн зорилгыг агуулгын хувьд дараах 3 хэсэгт авч үзлээ.

1.1.Энэ хуулийн зорилго нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмалыг эрэх, хайх, ашиглах, баяжуулах харилцааг зохицуулах, геологи, уул уурхайн салбарын тогтолцоог бэхжүүлэх, хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

11дүгээр зүйл.Эрлийн үйл ажиллагаа

11.1.Энэ хуулийн 4.1.3, 4.1.4-т заасан ажлыг улсын төсвийн хөрөнгөөр, тусгай зөвшөөрөлгүй гүйцэтгэнэ.

11.2.Ашигт малтмалын хувьд хэтийн төлөвтэй байж болох талбайд аж ахуйн нэгж энэ хуулийн 4.1.4-т заасан үйл ажиллагааг эрхлэх хүсэлт гаргасан тохиолдолд хувийн хөрөнгөөр гүйцэтгэж болно.

11.3.Энэ хуулийн 10.1.1-д заасан журмын дагуу энэ хуулийн 4.1.3, 4.1.4-т заасан ажлыг гүйцэтгэх ба Газрын хэвлийн тухай хуулийн 22, 23, 24 дүгээр зүйл, энэ хуулийн шаардлагад нийцүүлэн геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагад энэ хуулийн 10.1.1-д заасан журмын дагуу гаргана.

11.5.Геологи, судалгааны асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 11.4-т заасан хүсэлтийг нягталж, тухайн жилийн улсын төсвийн санхүүжилтэд уялдуулан 30 хоногийн дотор шийдвэр гаргаж эрлийн үйл ажиллагаа эрхлэх гэрээ байгуулна.

11.6.Тухайн талбайд эрлийн үйл ажиллагаа эрхлэх хүсэлтийг хоёр ба түүнээс дээш хуулийн этгээд гаргасан тохиолдолд энэ хуулийн 10.1.1-т заасан журмын дагуу хүсэлт гаргагчийн мэргэжлийн боловсон хүчин, санхүүгийн чадавх, эрлийн ажил гүйцэтгэх арга аргачлалын оновчлол, ажлын хэмжээ болон түүнтэй уялдуулан тооцсон төсөв, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажлын саналыг харгалзан шийдвэрлэнэ.

11.7.Энэ хуулийн 11.5, 11.6-д заасан шийдвэрийг үндэслэн эрлийн үйл ажиллагааны гэрээг 2 хүртэл жилийн хугацаагаар байгуулах ба эрх, үүргийг өөр хуулийн этгээдийн нэр дээр шилжүүлэхийг хориглоно.

11.8.Энэ хуулийн 11.1-д заасан үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ энэ хуулийн 10.1.1-д заасан журмын дагуу мэдээ, мэдээллээ геологи, судалгааны асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагад тогтмол тайлагнах ба үйл ажиллагаа дуусахад гарсан үр дүнгээс үл шалтгаалан бүх төрлийн анхдагч мэдээлэл, боловсруулсан зурган болон тоон мэдээлэл, бичиглэл, үүсгэсэн геомэдээллийн санг хүлээлгэн өгнө.

11.9.Энэ хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан хориглосон, хязгаарласан газарт энэ хуулийн 11.1-д заасан ажлыг зөвхөн улсын төсвийн хөрөнгөөр гүйцэтгэнэ.

Дээрх зохицуулалтыг төсөлд шинээр тусгасан ба хуулийн төслийн 17.1 -д эрлийн ажлыг улсын төсвийн хөрөнгөөр гүйцэтгэхээр заасан байна. Мөн төслийн 6.4-т “стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны тусгай төлбөрөөр орлуулж болно” гэж заасан нь 1.1 -д заасан Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмалын эрэл, хайгуулын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх зорилгод хүрэх зохицуулалт болсон байна.

60 дугаар зүйл. Засгийн газрын бүрэн эрх

60.1. Ашигт малтмалын асуудлаар Засгийн газар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

60.1.3. чухал ашигт малтмалын жагсаалт батлах;

60.1.4. хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг өргөдлөөр болон сонгон шалгаруулалтаар олгох талбайн солбицол батлах;

60.1.6. орон нутагтай хамтран ажиллах гэрээ байгуулах журам батлах;

60.1.7. энэ хуулийн 3.3-т заасан төсөл, хөтөлбөрийн дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтад шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг ашиглах талбайн солбицол батлах;

61 дүгээр зүйл. Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх чиг үүрэг

61.1.9. хайгуул, ашиглалт, баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн стратегийн зорилт, хөгжлийн төлөвлөгөөг батлах, үйл ажиллагаанд хяналт тавих;

61.1.12. хайгуулын ажлын үр дүнгийн тайлан-техник эдийн засгийн үндэслэл, техникийн зураг төсөл боловсруулах тусгай зөвшөөрөл олгох;

63 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг

63.2.7. тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн хооронд үүссэн тусгай зөвшөөрлийн талбайн хилийн маргааныг шийдвэрлэх;

63.2.8. энэ хуулийн 60.1.4, 60.1.7-д заасан талбайн солбицлыг орон нутагт мэдэгдэх;

Энэ хуулийн төслийн 3.3-т заасан томоохон төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг ашиглах талбайн солбицлыг батлахаар тус төслийн 60.1.7-д заасан байна. 2006 оны АМТХ-ийн 17.1, 17.2-т заасны дагуу АМГТГ тухайн талбай байрших сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын болон аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн саналыг авч, 45 хоногийн дотор хариу өгөх процесс хасагдаж зөвхөн талбайн солбицлыг орон нутагт мэдэгдэх зохицуулалт тусгагдсан.

Энэ нь тусгай зөвшөөрөл олгох үе шатанд аймгийн Засаг даргаас ирүүлсэн татгалзах санал нь хууль зүйн хувьд үндэслэлгүй болохыг тогтоолгохтой холбоотой маргаан ихээр гарч тусгай зөвшөөрлийг цуцлах нэг үндэслэл болдог байдлыг халах зорилгоор оруулсан зохицуулалт байх тул Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмалын эрэл, хайгуулын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх зорилгод нийцсэн байна.

9 дүгээр зүйл.Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид тавигдах ерөнхий шаардлага

9.1.Тусгай зөвшөөрлийг Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу байгуулагдсан, татвар төлөгч хуулийн этгээдэд энэ хуульд заасан журмын дагуу олгоно.

9.2.Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь тусгай зөвшөөрөл хүчин төгөлдөр байх хугацаанд энэ хуулийн 9.1-д заасан шаардлагыг хангаж ажиллана.

9.3.Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч болон түүний туслан гүйцэтгэгч нь Монгол Улсын иргэдийг ажлын байраар хангах үүрэг хүлээх ба тухайн хуулийн этгээдийн ажиллах хүчний бүрэлдэхүүнд дараах шаардлага тавигдана:

9.3.1.гадаад ажилтны тоо нийт ажилтны 10 хувиас хэтрэхгүй байх;

9.3.2.Монгол ажилтнуудын 5-аас доошгүй хувь нь уул уурхайн үйл ажиллагаа явуулж байгаа тухайн сум, дүүргийн иргэд байх.

9.4.Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь энэ хуулийн 9.3.1-д зааснаас илүү хэмжээгээр гадаадын иргэдийг авч ажиллуулсан ажлын байр тутамд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 10 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх, 9.3.2-т зааснаас бага хэмжээгээр орон нутгийн иргэдийг авч ажиллуулсан ажлын байр тутамд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хоёр дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төлбөрийг сар бүр төлнө.

9.5.Энэ хуулийн 9.4-т заасан төлбөрийг тухайн сум, дүүргийн төсөвт төвлөрүүлж хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, ажлын байр шинээр бий болгох, соёл, боловсролын болон эрүүл мэндийн салбарт зарцуулах бөгөөд энэ талаархи журмыг сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.

Хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулж байгаа, Монгол Улсад татвар төлөгч хуулийн этгээдэд олгоно гэсэн ерөнхий шаардлага 2006 оны хуульд тусгагдсан.

АМТХ-д тусгагдсан “Монгол Улсад татвар төлөгч байх” гэсэн энэхүү хэлбэрийн шаардлага нь тусгай зөвшөөрөл хүсэгчийн хувьд эрх олгож байгаа зохицуулалт боловч нөгөө талаасаа нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн хүрээнд сөрөг үр дагавар үүсэх шалтгаан болсон байна. Учир нь 2004 он гэхэд ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн тоо 7,000 давсан бөгөөд монгол орны нийт нутаг дэвсгэрийн 47 хувийг хамарч, хууль бус ашигт малтмал олборлох үйл ажиллагаа, уул уурхайн улмаас эвдэгдсэн, нөхөн сэргээлт хийгээгүй талбайн хэмжээ үлэмж өсөж, гол мөрний сав газар дагасан олборлолт хяналтаас гарсан.

Дээрх байдлаас үүдэн 2010 онд байгаль орчныг хамгаалах нэр бүхий 600 гаруй төрийн бус байгууллагын шахалт, шаардлага болон “лицензийн хяналтгүй наймаа”-г таслан зогсоох гэсэн үндэслэлээр хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгохыг хориглох тухай зарлиг гаргасан. Улмаар ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл шинээр олгохыг хориглох тухай хуулийг баталж, хоёр удаа сунгасны эцэст ашигт малтмалын тухай хуулийг шинэчлэн баталж, дагаж мөрдөх хүртэл дахин хориглосон.²

Дээр дурдсанаар тусгай зөвшөөрөл олгохыг олон удаа зогсоосон нь тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн тоо буурах гол шалтгаан болсон бөгөөд үүний үр дагаварт хайгуулын үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсон.

Зохих мэргэжлийн, санхүү, техник, технологийн шаардлага, шалгуур байхгүй тохиолдолд тусгай зөвшөөрлөөр олгосон үйл ажиллагаа эрхлэх сонирхолгүй, зөвхөн дамжуулан худалдах зэрэг бусад зорилгоор тусгай зөвшөөрөл эзэмших үзэгдэл гарах болсон. Өөрөөр хэлбэл мэргэжлийн, санхүү, техник, технологийн шаардлага, шалгуур байхгүй тохиолдолд тусгай зөвшөөрлөөр олгосон үйл ажиллагаа эрхлэх сонирхолгүй, зөвхөн дамжуулан худалдах зэрэг бусад зорилгоор тусгай зөвшөөрөл эзэмшин, “татвар” хураагч болж хувирах үзэгдэл түгээмэл болсон байсан.

Энэ асуудлыг одоогийн зохицуулалтаар аж ахуйн нэгжүүд өөрсдийн сонирхож буй талбайгаа өргөдөл гарган авах боломжийг нээж, хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг өргөдөл болон сонгон шалгаруулалтаар олгохоор зохицуулжээ ингэхдээ геологийн судалгаа, эрлийн ажлын үр дүнгээр тогтоогдсон хэтийн төлөв бүхий талбайд сонгон шалгаруулалтаар, бусад талбайд хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг өргөдлөөр олгох зарчмыг баримталсан байна.

Иймд хайгуулын болон ашиглалтын ТЗЭ-чид тавигдах шаардлагыг нэмэгдүүлэх нь хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэх, тогтвортой хөгжлийг хангах зорилгод нийцэж байна.

7 дугаар зүйл.Тусгай зөвшөөрлийн төрөл

7.1.Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл нь дараах төрөлтэй байна:

7.1.1.ашигт малтмал хайх;

7.1.2.ашигт малтмал ашиглах;

7.1.3.ашигт малтмал баяжуулах.

2006 онд батлагдсан АМТХ-ийн дагуу ашигт малтмал хайх, ашиглах гэсэн тусгай зөвшөөрөл олгож байна. 2021 оны 12 дугаар сарын байдлаар Ашигт малтмал, газрын тосны газарт 135-н баяжуулах үйлдвэр бүртгэлтэй байна. Баяжуулах үйлдвэрүүдийн 38% нь буюу 49 үйлдвэр ямар нэгэн тусгай зөвшөөрөлгүй байна. Тусгай зөвшөөрөлгүй баяжуулах үйлдвэрийн хувьд төмөр-16, хайлуур жонш-14, алт-8, зэсийн 1, нүүрсний 12 баяжуулах үйлдвэр байна.

АМТХ-ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.7-д "ашигт малтмал ашиглах" гэж газрын гадаргуу, түүний хэвлий, хүдрийн овоолго, хаягдал, байгалийн уснаас ашигт малтмал ялган авах, олборлох, түүний ашигт агуулгыг нэмэгдүүлэх, баяжуулах, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, борлуулах болон түүнтэй холбогдсон бусад үйл ажиллагааг хэлнэ гэж з аасан боловч ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмалын баяжуулах үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь эдгээр аж ахуйн нэгжүүдэд хуульд заасан тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн эрх үүргийг хэрэгжүүлэх талаар шаардлага тавих боломжгүйгээс гадна хуульд заасан арга хэмжээг тооцох хуулийн зохицуулалт байхгүй байна. 2015 -2020 оны хооронд хайлуур жоншны бүтээгдэхүүнээс АМНАТ-ийн хэлбэрээр улсын төсөвт 103.1 тэрбум төгрөг төвлөрөх байснаас 21.8 тэрбум төгрөг буюу 21 хувь нь төвлөрчээ.

Үйл ажиллагаа явуулж байгаа баяжуулах үйлдвэрүүдийн хувьд баяжуулалтын үндсэн 5-н аргыг ашиглаж байна. Төмөр, манганы хүдрийн соронзон шинж чанарыг ашиглаж нойтон болон хуурай орчинд соронзонгоор ангилж байна.

Үйл ажиллагаа явуулж байгаа баяжуулах үйлдвэрүүдийн бараг тал хувь нь химийн бодис хэрэглэж байгаа нь үйл ажиллагаанд зайлшгүй хяналт зохицуулалт шаардлагатай болохыг харуулж байна.

Ашигт малтмалын баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөл олгосноор дээр дурдсан хуулийн хийдлийг гарилгаж, баяжуулалтын үйл ажиллагаа эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих боломж бүрдэж, татварын орлогыг бүрэн төвлөрүүлэх боломж бүрдэнэ. Иймд үнэлгээ хийхээр сонгож авсан зохицуулалтын хувьд хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгасан хэрэгцээ шаардлагад нийцэж, хуулийн төслийн хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэх зорилтыг хангах боломжтой байна.

4.2 “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:

Хуулийн төслийн зохицуулалт нь практикт хэрэгжих боломжтой эсэхийг үнэлэхээр хуулийн төслөөс сонгож авсан дараах зохицуулалтын талаар туршсан байдалд дүн шинжилгээ хийх, санал авч дүгнэлт гаргах замаар үр нөлөөг судаллаа.

66 дугаар зүйл. Аймаг, нийслэл дэх геологи, уул уурхайн асуудал хариуцсан нэгж

66.1.Орон нутагт геологи, уул уурхайн салбарын талаарх төрийн бодлого, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, сурталчлан таниулах, хөрөнгө оруулагч, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, иргэдэд төрийн үйлчилгээг хүргэх, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллага хоорондын ажлын уялдаа холбоог хангах чиг үүргийг геологи, уул уурхайн асуудал хариуцсан орон нутаг дахь нэгж хэрэгжүүлнэ.

66.2.Геологи, уул уурхайн асуудал хариуцсан орон нутаг дахь нэгж нь ашигт малтмалын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын бүтцэд харъяалагдана.

АМГТГ, МХЕГ, БОАЖЯ-ны чиг үүргийн давхардал их, хоорондын харилцан уялдаатай, мэдээллээр түргэн шуурхай хангах асуудал дутагдалтай, нэгэнт чиг үүргийн давхардал байгаа тул хариуцлага хүлээх асуудал төвөгтэй, орон нутаг дах АМГТГ-ын хяналт тавих нөөц бололцоо дутмаг зэрэг шалтгаанууд нь ашигт малтмалын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байна. Дээр дурдсанаар төрийн байгууллагууд чиг үүрэг давхардсанаас АМТХ-ийн хэрэгжилт, бодлого, хяналт нь орон нутгийн түвшинд нэгдсэн байдлаар хэрэгжиж чадахгүй байх үндэслэл болсон байна. Улсын төсвийн нэгээхэн хэсгийг бүрдүүлдэг чухал салбарын хувьд УУХҮЯ-ны бүтэц бүрэлдэхүүний асуудал, тэр дундаа орон нутагт салбар байгууллага ажиллуулах, мэргэшсэн хүний нөөцийг нэмэгдүүлэх гэм мэт асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай.

Засаг дарга тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн уурхайн ашиглалт, нөхөн сэргээлтийн ажиллагаанд хяналт тавих, нөхөн сэргээлтийг хүлээн авах, барьцаа хөрөнгө байршуулахад болон буцаан олгох шийдвэрийг гаргах, хяналт тавих зэргээр өргөн хүрээний чиг үүрэг хэрэгжүүлэхээр хуульд тусгагдсан байна. Дээрх байдлаар Засаг даргад хэт өргөн хүрээний чиг үүрэг олгосон нь тухайн салбарын мэргэжлийн байгууллагуудын чиг үүрэгтэй давхцах, Засаг даргын тамгын газрын зүгээс хяналт тавих ажилд мэргэжлийн боловсон хүчний дутагдалтай байдлаас хэлбэрийн төдийн хандах байдал ажиглагдаж байна.

Практикт Засаг даргад төлөвлөгөө, тайлан хүргүүлэх, батлуулах харилцаатай холбоотой тусгай зөвшөөрлийг цуцлах тохиолдол элбэг гардаг бөгөөд цаад шалтгаан нь субъектив шинжтэй, засаг дарга нь улс төрийн албан тушаал учраас асуудалд бодитой ханддаггүй байдлаас үүдсэн үр дагавар нийтлэг байна.

Энэ бүхийг дүгнэхэд, 1990 онд зах зээл, ардчилалд шилжих үеэс Уул уурхайн салбар орон нутагт салбар, нэгжгүй байснаас, орон нутаг, бүсийн нэгжийн үүргийг

Засаг даргын тамгын газрын чиг үүрэгт хамааруулж хуульчилсан нь өнгөрсөн хугацаанд оновчтой зохицуулалт болж чадаагүй.

Иймд Аймаг, нийслэл дэх геологи, уул уурхайн асуудал хариуцсан нэгж нь дээр дурдсан олон хүндрэлтэй асуудлыг шийдэх боломжтой байна.

18 дугаар зүйл. Хайгуулын үйл ажиллагаа эрхлэх

18.1. Хайгуулын үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайд явуулна.

18.2. Энэ хуульд заасан тайлан, төлөвлөгөөг хуульд заасан хугацаанд холбогдох төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлнэ.

18.3. Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн эхний гурван жилийн хугацаанд байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээг хийлгэнэ.

18.4. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь тусгай зөвшөөрөл олгогдсон тухайн талбайн хайгуулын ажлыг жил бүр гектар тутамд дараах хэмжээнээс багагүй зардлаар хийж гүйцэтгэн

18.4.1. тусгай зөвшөөрлийн хоёроос гурав дахь жилд 3500 төгрөг;

18.4.2. тусгай зөвшөөрлийн дөрвөөс зургаа дахь жилд 7000 төгрөг;

18.4.3. тусгай зөвшөөрлийн долоогоос ес дэх жилд 35000 төгрөг;

18.4.4. тусгай зөвшөөрлийн арваас арван хоёр дахь жилд 70000 төгрөг

18.6. Ашигт малтмалын ордын нөөцийг энэ хуулийн 10.1.7-д заасан журмын дагуу тооцоолж, үнэлсэн байна.

18.7. Хайгуулын ажлын үр дүнгийн тайланг олон улсын стандартын дагуу гүйцэтгэж болно.

2006 оны АМТХ-д зааснаар ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгосны дараа ТЭЗҮ, Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННУ), уурхайн хаалтын төлөвлөгөө хийгддэг. Мөн ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгохдоо санхүүгийн баталгааг шаардахгүйгээр шууд олгож байгаа нь олон улсын тогтсон жишигтэй урвуу хамааралтай байна. Уурхайн хаалтын төлөвлөгөөг ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгосны дараа уурхайг хаахаас 1 болон 3 жилийн өмнө боловсруулна гэж АМТХ болон Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуульд зөрчилтэй байдлаар зохицуулж байсан.

Мөн АМТХ-д тусгагдсан уурхайн хаалтын зохицуулалт нь уурхайн хаалтын төлөвлөгөөнд юуг тусгах нь тодорхойгүй, АТЗ олгосны дараа санхүүгийн баталгаа шаардахгүйгээр уурхайн хаалтын төлөвлөгөөг боловсруулж байсан нь нөхөн сэргээгдээгүй талбай ихээр бий болох нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Тухайлбал;

- 2016 оны байдлаар 15 аймгийн 56 сумын нутаг дэвсгэрт 566 нэгж талбарт 3984.46 га газар уул уурхайн улмаас эвдрэлд орж эзэнгүй орхигдсон байна. Эвдрэлд орж эзэнгүй орхигдсон газрыг нөхөн сэргээхэд хамгийн багадаа 1 га талбайг 25.0 сая төгрөгөөр бүрэн нөхөн сэргээхэд 80 -100 тэрбум төгрөгийн зардал шаардлагатай. 2016 оны байдлаар нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд 10.5 тэрбум төгрөгийг байршуулсан байгаа нь нийт шаардагдах хөрөнгийн 10 хувьтай тэнцэж байжээ.
- 2017 онд Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газраас хийсэн судалгаанд дурдсанаар уул уурхайн олборлолтын үйл ажиллагааны нөлөөгөөр улсын хэмжээнд 10084.29 га талбай сүйтгэгджээ. Үүнээс техник ийн нөхөн сэргээлтийг 2600 орчим га талбайд хийсэн бол ердөө 53 га талбайд л

биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн байна. БОАЖЯ-наас нөхөн сэргээлт хийх шаардлагатай талбайн хөрөнгийг нийт 188 тэрбум төгрөг гэж тооцсон байна.

- 2019 оны эцсийн байдлаар 1,100 байршилд 27,405 га газар эвдэрснээс 8.8 мянган га газар буюу уул, ус, мод хамрах газар эзэн холбогдогч нь олдохгүй байгаа бөгөөд нөхөн сэргээхэд эхний ээлжид 540 тэрбум төгрөг шаардагдах тооцоог БОАЖЯ хийжээ3.

Дээрх хугацаанд төлөвлөсөн нөхөн сэргээлтийн ажлууд хийгдэж байгаа боловч эвдэрсэн нөхөн сэргээх шаардлагатай талбайн хэмжээ буурахгүй байгаа нь хариуцлагатай уул уурхайн хөгжүүлэх үйл хэрэгт бэрхшээл учруулж байна. Мөн дээрх байгаль орчинд учирсан хохирлын улмаас уул уурхайн ААН-ийн үйл ажиллагааг зогсоохыг шаардсан, тусгай зөвшөөрлийн цуцлахыг шаардсан хөдөлгөөн улс орон даяар өрнөсөн бөгөөд байгаль хамгаалах зорилго бүхий ТББ болон орон нутгийн иргэдийн эсэргүүцэл уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалт татах чадварыг сулруулах хүчин зүйл болж байна.

Энэхүү хуулийн хийдлийг арилгаж төсөлд ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг хайгуулын ажлын үр дүнгийн тайлан, ТЭЗҮ, БОННУ, уурхайн хаалтын төлөвлөгөө болон санхүүгийн баталгааны гэрчилгээ зэргийг ирүүлсний дараа олгохоор тусгасан нь одоогийн нөхөн сэргээгдээгүй талбай үүнээс үүдэлтэй орон нутгийн эсэргүүцэл зэрэг сөрөг үр дагавар үүсэхээс сэргийлэх чухал ач холбогдолтой зохицуулалт байна.

Салбарын мэргэжлийн холбоодын оролцооны талаар Ашигт малтмалын тухай хуулийн 68.1.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт хийгдсэн геологийн судалгааны ажлын үр дүнгийн тайлан, хайгуулын ажлын үр дүнгийн тайлан, ашигт малтмал ашиглах болон баяжуулах үйлдвэрийн техник, эдийн засгийн үндэслэл, зураг төсөлд дүгнэлт өгөх, зөвлөмж гаргах чиг үүрэг бүхий эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөл ажиллана. гэж, 68.3.1.-т геологийн суурь судалгаа, эрлийн ажлын үр дүнгийн тайланг хэлэлцэх дэд зөвлөл нь геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, геологи, судалгааны асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага, ашигт малтмалын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага, салбарын эрдэм шинжилгээ, судалгаа, сургалтын байгууллагын болон бусад төлөөлөл гэж тус тус заасан байна. Энэхүү заалтын хүрээнд мэргэшсэн мэргэжилтэн, шинжээчийн эрх олгох асуудлыг Уул уурхайн мэргэжлийн холбоодын дээд зөвлөл болон Монголын Геологийн холбоодын нэгдсэн зөвлөл зэрэг байгууллагууд хариуцан ажиллаж байна.

4.3 “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:

Энэ шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулалтын хувьд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 26, 28, 29, 30 дугаар зүйл, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан хангасан эсэхэд хариулт өгөх замаар төслийг бүхэлд нь шалгалаа.

Мөн хуулийн төсөлд холбогдох байгууллагуудаас ойлгомжтой болгох чиглэлээр ирүүлсэн санал байгаа эсэхийг нягтлан, дүн шинжилгээ хийсэн болно.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд зааснаар хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хэлбэрээр бичигдсэн 19 бүлэг, 97 зүйлтэй, хуулийн төслийн бүтцийн дугаарлалт хуульд заасан шаардлагыг хангасан байна.

Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан хуулийн бүтэц, хэлбэрт нийцсэн байна.

Хуулийн төсөлд холбогдох мэргэжлийн холбоод, аж ахуйн нэгж, байгууллага, хуулийн этгээдээс ирүүлсэн саналд шүүлт хийж үзвэл төслийн бичвэрийн томъёоллын ойлгомжтой байдлын шаардлагад нийцсэн байна.

Хүснэгт 2: Ойлгомжтой байдлыг үнэлсэн байдал

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан Хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага		
№	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн зохицуулалт	Хуулийн төслийн зохицуулалтад үнэлгээ хийсэн байдал
1	29.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хууль, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай уялдсан байх;	Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд нийцсэн байна.
2	29.1.2.тухай хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд хамаарах асуудлыг бүрэн тусгасан байх;	Тус хуулийн төслөөр ашигт малтмалыг эрэх үйл ажиллагаанаас эхлэн уурхайг хаах, хаалтын дараах үйл ажиллагаанд хамаарах бүхий л асуудлыг бүрэн тусгасан.
3	29.1.3.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцааны хүрээнээс хальсан асуудлыг тусгахгүй байх;	Хуулийн төсөлд тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцааны хүрээнээс хальсан асуудлыг тусгаагүй.
4	29.1.4.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд үл хамаарах хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах буюу хүчингүй болсонд тооцох тухай заалт тусгахгүй байх;	Тус хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд үл хамаарах хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах буюу хүчингүй болсонд тооцох тухай заалт тусгаагүй.
5	29.1.5.зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилгүй байх;	Төслийн зүйл, хэсэг, заалт хоорондоо зөрчилдөөгүй байна.
6	29.1.6.хэм хэмжээ тогтоогоогүй, тунхагласан шинжтэй буюу нэг удаа хэрэгжүүлэх заалт тусгахгүй байх;	Нэг удаа хэрэгжүүлэх заалт хуулийн төсөлдөө тусгаагүй.
7	29.1.7.бусад хуулийн заалтыг давхардуулан заахгүйгээр шаардлагатай бол түүнийг эш татах, энэ тохиолдолд эшлэлийг тодорхой хийж, хуулийн нэр болон хэвлэн нийтэлсэн албан ёсны эх сурвалжийг бүрэн гүйцэд заасан байх	Бусад хуулийн заалтыг давхардуулан заагаагүй.

8	29.1.8.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаа, хуулийн үйлчлэх хүрээ, эрх зүйн харилцаанд оролцогч хүн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, зохицуулалтад удирдлага болгох, харгалзан үзэх нөхцөл байдал, нийтийн эрх зүйн этгээдийн чиг үүрэг, эрх хэмжээ, тэдгээрийг биелүүлэх журам;	Тус хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаа, хуулийн үйлчлэх хүрээ, эрх зүйн харилцаанд оролцогч хүн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, зохицуулалтад удирдлага болгох, харгалзан үзэх нөхцөл байдал, нийтийн эрх зүйн этгээдийн чиг үүрэг, эрх хэмжээ, тэдгээрийг биелүүлэх журамд нийцсэн.
9	29.1.9.шаардлагатай тохиолдолд эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, хэмжээ, хуулийн хүчин төгөлдөр болох хугацаа, хууль буцаан хэрэглэх тухай заалт, хуулийг дагаж мөрдөх журмын зохицуулалт, бусад хуулийн зүйл, заалтыг хүчингүй болсонд тооцох, хасах заалт;	Эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн төрийн албан хаагч, эрх бүхий албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, хэмжээ, хуулийн хүчин төгөлдөр болох хугацааны зохицуулалтыг тусгасан.
10	29.1.10.шаардлагатай тохиолдолд бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан байх;	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай, Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай, Ашигт малтмалын тухай хуулийг тус тус хүчингүй болгох тухай болон Ашигт малтмалын тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг боловсруулсан.
30 дугаар зүйл.Хуулийн төслийн хэл зүй, найруулгад тавих нийтлэг шаардлага		
1	30.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд хэрэглэсэн нэр томъёог хэрэглэх;	Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд хэрэглэсэн нэр томъёог хэрэглэсэн.
2	30.1.2.нэг нэр томъёогоор өөр өөр ойлголтыг илэрхийлэхгүй байх;	Өөр өөр ойлголтыг нэг нэр томъёогоор илэрхийлээгүй.
3	30.1.3.үг хэллэгийг монгол хэл бичгийн дүрэмд нийцүүлэн хоёрдмол утгагүй товч, тодорхой, ойлгоход хялбараар бичих;	Тус шаардлагад нийцсэн байна.
4	30.1.4.хүч оруулсан нэр томъёо хэрэглэхгүй байх;	Хүч оруулсан нэр томъёо хэрэглээгүй.
5	30.1.5.жинхэнэ нэрийг ганц тоон дээр хэрэглэх.	Тус шаардлагад нийцсэн байна.

Эх сурвалж:Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх тооцох аргачлал”, “Ажиглалт” ХХК

4.4. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:

“Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-ын 4.10-т заасан уялдаа холбоог шалгах хэрэгсэлд дурдагдсан шалгуурыг хангасан эсэхийг дараах байдлаар үнэллээ. “Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг аргачлалд тусгасан хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад хариулах замаар уялдаа холбоог шалгахын тулд хуулийн төслийг бүхэлд нь авч үзэхээр тооцлоо.

Хүснэгт 3:Харилцан уялдааг үнэлсэн байдал

№	Асуулт	Хариулт	Хуулийн төслийн зохицуулалтад үнэлгээ хийсэнбайдал
1	Хуулийн төслийн зохицуулалт тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байгаа эсэх:	тийм	Хуулийн төслийн зохицуулалт нь үзэл баримтлалд тусгагдсан зорилтыг бүрэн хангаж байна.
2	Хуулийн төслийн “Хууль тогтоомж” гэсэн хэсэгт заасан хуулиудын нэр тухайн харилцаанд хамаараххууль мөн эсэх.	тийм	Энэхүү шаардлагыг хангасанбайна.
3	Хуулийн төсөлд тодорхойлсон нэр томъёо тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн нэр томъёотой нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Энэхүү шаардлагыг хангасанбайна.
4	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх.	тийм	Зарчмын зөрүүтэй ямар нэгэн асуудал дүн шинжилгээний хүрээнд илрээгүй болно.
5	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төслийн болонбусад хуулийн заалттай давхардсан эсэх	үгүй	Хяналтаар ямар нэгэн зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
6	Хуулийн төслийгхэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгасан эсэх	Тийм	Хуулийн төслийгхэрэгжүүлэгч субъек түүдийн эрх үүргийг ялган тодорхойлсон байна.
7	Хуулийн төсөлд шаардлагатай зохицуулалтыг орхигдуулсан эсэх	үгүй	Хуулийн төсөлд байх бүхий л зохицуулалтыг тусгасан.
8	Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасанэсэх.	Үгүй	Хяналтаар ямар нэгэн зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
9	Төрийн байгууллагын чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх боломжтой эсэх	Тийм	Төрийн байгууллагын зарим чиг үүргийг “мэргэжлийн холбоод, төрийн бус байгууллага”-аар гүйцэтгүүлэхээр зохицуулах боломжтой.
10	Монгол Улсын Үндсэн хуульболон Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт тусгасан эсэх,	Үгүй	Хяналтаар ямар нэгэн зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
11	Хуулийн төслийн зүйл, заалт жендэрийн эрх тэгш байдлыгхангасан эсэх	-	Хуулийн төсөлд тусгайлан зохицуулалт тусгагдаагүй бөгөөд энэ асуудлыг Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хүрээнд зохицуулах боломжтой.
12	Хуулийн төсөлд шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх		Хуулийн төсөлд тусгайлан зохицуулалт тусгагдаагүй бөгөөд энэ асуудлыг Өрсөлдөөний тухай хуулийн хүрээнд зохицуулахболомжтой.
13	Хуулийн төсөлд авилга, хүнд суртлыг бий болгоход чиглэсэнзаалт тусгагдсан эсэх	үгүй	Хяналтаар энэ төрлийн зөрчил илрээгүй.

14	Хуулийн төсөлд тусгасан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тодорхойтусгасан эсэх	Тухайн хуулийг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг холбогдох хуульд тусгасан.
----	--	--

Эх сурвалж: Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх тооцох аргачлал”, “Ажиглалт” ХХК

ТАВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Ашигт малтмалын тухай шинэчилсэн найруулгын хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэхэд зориулж шалгах хэрэгслийг хэрэглэх явцад ашигласан мэдээлэл тоо баримт, дүгнэлт, оролцогчид, мэргэжлийн холбоодын санал зэрэг холбогдох бүх материалыг цуглуулсан бөгөөд хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх үе шат бүрийг баримтжуулав.

Хуулийн төслийн үр нөлөөг зорилгод хүрэх байдал, практикт хэрэгжих боломж, уялдаа холбоо, зардал тооцох гэсэн шалгууруудаар үнэлэхэд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн хуулийн төсөлд тавигдах шаардлагыг хангасан гэж дүгнэхээр байна.

Үүнийг шалгуур тус бүрээр нарийвчлан авч үзвэл:

Хүснэгт 4: Хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлсэн байдал

№	Шалгуур	Дүгнэлт
1	Зорилгод хүрэх байдал	Хуулийн төслийн сонгогдсон зохицуулалт нь хуулийн төслийн зорилго болон түүнийг боловсруулах болсон үндэслэл, хэрэгцээ шаардлагад нийцэж байна.
2	Практикт хэрэгжих боломж	Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид тавих шаардлагыг нарийвчилж, тусгай зөвшөөрлийн төлбөр, хүчинтэй хугацааг уялдуулан шинэчилж, газрын хэвлийн баялгийг зөвхөн тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр, үйлдвэрлэлийн аргаар ашиглах зарчмыг баримталж, уурхай, үйлдвэрийн хаалтын шинэ тогтолцоог санхүүгийн баталгааны механизмтай уялдуулан бий болгосноор хариуцлагатай уул уурхайн тогтолцоо улам бэхжинэ. Ингэснээр салбарын талаарх олон нийтийн ойлголт, итгэл нэмэгдэж, эсэргүүцэл багасна.
3	Ойлгомжтой байдал	Энэ хуулийн төсөл батлагдсанаар ашигт малтмалын эрэл, хайгуул, ашиглалт, баяжуулалтын үйл ажиллагаа, байгаль орчны хамгаалалт, нөхөн сэргээлт, уурхай, үйлдвэрийн хаалт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, орон нутгийн уялдаа холбоо, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр зэрэг салбарын үйл ажиллагаатай холбоотой бүхий л асуудлыг хамарсан эрх зүйн шинэлэг зохицуулалтыг бий болгоно.
4	Уялдаа холбоо	Хуулийн төсөлд бусад хуультай уялдуулах зарим зохицуулалт байна. Үүнд: Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулийн уул уурхайн холбогдох тайлан гаргах зохицуулалтууд Татварын ерөнхий хуулийн 4.1-д зааснаар татварыг зөвхөн Улсын Их Хурал татварын хуулиар бий болгох, тогтоох, өөрчлөх, хөнгөлөх, чөлөөлөх, хүчингүй болгох эрхтэй. Харин тус төслийн 42.2-т бүлэгт Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн зохицуулалтыг тусгасан байгаа нь Татварын ерөнхий хуультай нийцэхгүй байгаа нь “Татварын хуулиас бусад хуулийн төсөлд албан

		<p>татвар, төлбөр, хураамж тогтоосон” эсэх гэсэн “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-ын 4.10-т заасан шалгуур үзүүлэлтэд нийцэхгүй байгааг анхаарч тус шалгуурт нийцүүлэхийг зөвлөж байна.</p>
--	--	--

Эх сурвалж: Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх тооцох аргачлал”, “Ажиглалт” ХХК

Энэхүү хуулийн төсөлд Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын дагуу холбогдох судалгаа хийгдсэн тул энэхүү судалгааны дүгнэлт, хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Хуулийн төслийн үр нөлөөг Хуулийн төслийн зорилго, үзэл баримтлалаас 3 төрлийн зорилгыг тодорхойлж, эдгээр зорилгод хуулийн төслийн зүйл заалт хэрхэн нийцэж байгаад үнэлгээ хийсэн. Үнэлгээний дагуу хуулийн төслийн зорилго нь төслийг боловсруулах болсон хэрэгцээ шаардлага, үндэслэлүүдтэй нийцэж байгаа болон үзэл баримтлалаар тодорхойлсон зорилгыг бүрэн илэрхийлж чадсан гэж үзэж байна.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар ашигт малтмалын эрэл, хайгуул, ашиглалт, баяжуулалтын үйл ажиллагаа, байгаль орчны хамгаалалт, нөхөн сэргээлт, уурхай, үйлдвэрийн хаалт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, орон нутгийн уялдаа холбоо, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр зэрэг салбарын үйл ажиллагаатай холбоотой бүхий л асуудлыг хамарсан эрх зүйн шинэлэг зохицуулалтыг бий болгоно.

Шинэчлэн найруулсан Ашигт малтмалын тухай хуулийн төсөл нь олон улсын тогтвортой хөгжлийн сайн туршлагыг нэвтрүүлэх, хайгуул болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн шалгуур, шаардлагыг тодорхой болгон хяналтын болон салбарын удирдлагын тогтолцоог бий болгох, байгаль орчныг хамгаалах, олон нийтийн оролцооны зохицуулалтыг оновчтой болгох, бусад хуультай давхардсан болон зөрчилдсөн зохицуулалтууд, түүнчлэн зохицуулагдаагүй байсан хийдэл бүхий харилцаануудыг зохицуулах зорилгоор тодорхой зохицуулалтуудыг тусган боловсруулжээ.

--oOo--

